LUNDS UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE HT 2022

KANDIDAT I ÖVERSÄTTNING

med källspråk engelska

Informationstäthet på engelska och svenska

Översättning av inskott i Simon Winchesters *Atlantic*

Författare:
Malena Olsson

Handledare:
Lisa Holm

Sammandrag

Detta arbete är en översättningsvetenskaplig analys som baseras på översättningen av ett utdrag ur Simon Winchesters *Atlantic: A Vast Ocean of a Million Stories*, utgiven 2010. Första delen utgörs av en inledning, där boken och författaren presenteras översiktligt. Andra delen består av en källtextanalys efter analysmodellen i Lennart Hellspong och Per Ledins *Vägar genom texten* (1997). Tredje delen innehåller överväganden inför översättningen, som följs av en fjärde del som är en fördjupad analys av överföringen av källtextens inskott. Efter en genomgång av litteraturen på området fortsätter fördjupningen med en analys av sex meningar med inskott från källtexten där olika översättningsalternativ diskuteras. Uppsatsen avslutas med en diskussion.

Arbetets engelska titel

Density of information in English and Swedish: Translation of interpolations in Simon Winchester's *Atlantic*.

Nyckelord

Översättning, inskott, meningsbyggnad, translation, interpolations, supplements, sentence structure

Innehållsförteckning

1 Inledning 5
2 Källtextanalys 5
2.1 Kontext 6
2.1.1 Situationskontext 6
2.1.2 Kulturkontext 7
2.1.3 Genre 7
2.2 Intertextualitet och ideationell struktur 9
2.2.1 Ideationell struktur i hela boken 9
2.2.2 Ideationell struktur i utdraget 11
2.3 Interpersonell struktur 12
2.4 Textuell struktur 15
2.5 Syntes 16
3 Överväganden inför översättningen 17
3.1 Överföring av det centrala ordet *ocean* till svenska 17
4 Översättningsanalys 19
4.1 Syfte och frågeställning 19
4.2 Litteratur som behandlar inskott 19
4.2.1 Inskott 20
4.2.2 Inskottets engelskspråkiga motsvarighet 23
4.2.3 Klarspråkskriterier och annan tillämpning 24
4.3 Metod och material 25
4.4 Analys och resultat 26
4.4.1 Exempel 1 26
4.4.2 Exempel 2 27
4.4.3 Exempel 3 28
4.4.4 Exempel 4 30
4.4.5 Exempel 5 31
4.4.6 Exempel 6 32
4.5 Sammanfattning 34
5 Diskussion 34

Källförteckning 35

1 Inledning

Den här kandidatuppsatsen utgår ifrån min egen översättning av de första drygt 6000 orden av första kapitlet av boken *Atlantic*, som skrevs av Simon Winchester och gavs ut 2010 på Harper Press. Boken är enligt baksidestexten en biografi över Atlanten och sorterar under genren litterär sakprosa. Det översatta avsnittet tar upp början av människans förhållande till världshavet.

Winchester föddes 1944 i Storbritannien men bodde vid tiden för bokens publicering i USA. År 2011 fick han amerikanskt medborgarskap. Han är ursprungligen geolog men blev senare journalist och har till dags dato skrivit 15 faktabaserade böcker, där han står som ensam författare. Tre av hans böcker har översatts till svenska, och *Atlantic* har översatts till kinesiska, norska (bokmål), portugisiska och tyska.

Ett fenomen som är vanligt förekommande både i boken och i engelskspråkig text generellt är inskott. De används även i svenskan, men de är sannolikt kortare och mindre frekventa. De blev ibland föremål för bekymmer i arbetet med översättningen och därför är de intressanta att undersöka närmare.

Syftet med uppsatsen är att analysera och diskutera några problem som uppstår vid översättning av en komplex och informationstät text med fokus på just överföringen av inskott. Uppsatsen inleds med en källtextanalys, där olika aspekter av texten som till exempel genre behandlas, och därefter följer överväganden inför översättningen med en underavdelning där ordet ocean utreds samt en fördjupad analys av inskott och hur dessa kan överföras till svenska. Sist finns en avslutande diskussion.

2 Källtextanalys

Källtextanalysen utgår från analysapparaten i Hellspong och Ledins *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys* (1997). Boken *Atlantic* analyseras dels i sin helhet, dels med utgångspunkt i det översatta utdraget som utgörs av sidorna 51—72 i boken. Utdraget innehåller lite mer än de första 6000 orden av det första kapitlet. Alla exempel i källtextanalysen är från dessa sidor.

2.1 Kontext

2.1.1 Situationskontext

Bokens författare är Simon Winchester, och den gavs ut 2010 både i Storbritannien och i USA. Den brittiska utgåvan, som jag har använt, utkom med undertiteln *A Vast Ocean of a Million Stories* på Harper Press, en förlagsetikett eller imprint av Harper Collins förlag, medan den amerikanska utgåvan utkom med undertiteln *Great Sea Battles, Heroic Discoveries, Titanic Storms, and a Vast Ocean of a Million Stories* på Harper, som även det är en imprint av Harper Collins.

Winchester har fått genomgående fin kritik för sin bok. Följande är hämtat från reklamen på sidorna i början av boken: Om *Atlantic* skrev Financial Times: ”An enthralling book … Winchester’s stories take in geology, ecology and human history”. Sunday Telegraph skrev: ”Illuminating … [A] wonderful, encyclopedic book, pinpointing key moments in the narrative of an entire ocean and our relationship to it”. Times Literary Supplement skrev: ”An outstanding example of popular historical scholarship” samt Wall Street Journal skrev: ”There is much to relish here … [Winchester’s] lively, lyrical telling of the ocean’s story does much to sharpen our appreciation”.

Winchester är mest känd för faktabaserade böcker som till exempel *The Surgeon of Crowthorne* (1998) eller (med amerikansk titel) *The Professor and the Madman* (1998), på svenska som *Professorn och galningen* i översättning av Margareta Eklöf år 2000, och *The Meaning of Everything* (2003), båda om olika aspekter av historien bakom the Oxford English Dictionary. *Krakatoa* (från 2003), om ett berömt vulkanutbrott på en ö i Indonesien 1883, är en annan av hans uppmärksammade böcker. Ytterligare en är *The Man Who Loved China* (2008), i översättning av Sofia Boda 2009 som *Mannen som älskade Kina: Den otroliga historien om Joseph Needham*, om en känd sinolog som ändrade den västerländska synen på Kina. En av hans böcker som kom relativt nyligen är *Exactly: How Precision Engineering Created the Modern World* (2018), översatt av Joel Nordqvist 2020 som *Perfektionisterna: precision, ingenjörskonst och den moderna världens tillkomst*.

Den omedelbara verksamheten är kommersiell bokutgivning. Sändare är författaren. Den ideala mottagaren är enligt Irish Examiner på omslagets baksida ”anyone who ever sailed on, looked out on or imagined an ocean”. Målgruppen torde vara relativt vana läsare som intresserar sig för natur och historia.

Koden är bred och begriplig för många. Mediet är en tryckt bok, som även finns som e-bok för alla som vill betala, så det är ganska öppet. Den finns tillgänglig på Akademibokhandeln på nätet samt på Bokus och Adlibris. Enligt databasen Libris finns den dock inte på något svenskt bibliotek.

2.1.2 Kulturkontext

Kulturkontexten är även den bred: boken är kommersiellt gångbar och riktar sig till en publik, främst i dagens Storbritannien och USA, som har de materiella förutsättningarna att köpa boken eller inneha ett lånekort på ett bibliotek. Den är förankrad i samhällen, eller globala gemenskaper, som är intresserade av kultur, historia och samhälleliga frågor och där man gärna läser ganska omfattande böcker.

2.1.3 Genre

Genretillhörigheten är inte alldeles enkel att avgöra. Baksidestexten kallar boken för en ”irresistible blend of gripping history, fascinating science and exhilarating reportage”. Författaren Simon Winchesters hemsida delar in hans böcker i *nonfiction* och *young adult*, den senare med två böcker om vetenskap för unga läsare.

I *The Oxford Encyclopedia of Journalism Studies* (2020) under uppslagsordet *Literary journalism* skriver Richard Lance Keeble att genren bland annat kallas *narrative non-fiction*, *creative non-fiction*, *literary non-fiction*, *new journalism*, *slow journalism* eller *literary journalism*. De engelska beteckningarna verkar användas parallellt och ofta tillsammans, åtminstone de tre första begreppen. I mer officiella sammanhang, som utbildningar, verkar den sista termen, *literary journalism*, vara den som föredras, och de två andra med *journalism* i termen verkar vara vedertagna inom journalistiken (Keeble 2020). Det är osäkert om man då även avser längre verk som böcker. Keeble skriver att genren verkar stamma från Truman Capotes banbrytande journalistiska bok *In Cold*

Blood 1966, vilken handlar om verkliga mord på fyra medlemmar av en familj i Kansas, och publiceringen av *The New Journalism* år 1973, som är en antologi redigerad av Tom Wolfe och E. W. Johnson.

I Storbritannien finns en tradition av journalistiskt skrivande sedan Daniel Defoe, men det dröjde innan det blev en akademisk disciplin. Journalistik hade ett dåligt rykte, även hos de som själva utövade yrket vid sidan om sitt övriga författarskap. (Keeble 2020) Men även om författaren Winchester började sin skrivande bana som journalist har han inte sin huvudsakliga försörjning som det längre, så *Atlantic* skulle inte klassas som någon slags *journalism* på engelska. Det brittiska förlag, William Collins, som har publicerat några av hans böcker kategoriserar en som *popular science* (*Pacific: The Ocean of the Future*) och en annan som *history* (*The Men Who United the States*).

Angränsande till genrebeteckningen är ämnesklassificering, och de glider in i varandra. The British Library beskriver *Atlantic* med en lång rad ämnesord som delvis överlappar, nämligen *Humanities/History/General and world history*, *Ocean and civilization*, *Geography*, *Travel*, *Atlantic Ocean – Geography*, *Atlantic Ocean – History*, *Atlantic Ocean – Folklore*, *Atlantic Ocean – Description and travel*, *Atlantic Ocean*, *Folklore* samt *History*. Mängden ämnesord är betydligt större för den här sortens texter än skönlitteratur. Klassificeringen i Dewey decimalklassifikation, vilket är en internationell indelning som används av bibliotek, är 551.46/13 (British Library). Graderingen i Dewey går från 500 som är *Science*, 550 som är *Earth sciences & geology* och 551 som är *Geology, hydrology, meteorology* enligt OCLC Dewey Services (Dewey Summaries). OCLC är en global icke-kommersiell biblioteksorganisation som även hyser WorldCat, världens största bibliotekskatalog. Den senare delar in boken i genren *history* och det står *narrative non-fiction* i presentationen av boken (Worldcat.org).

En möjlig svensk etikett är *populärvetenskap*. Enligt Nationalencyklopedin innebär det:

> i vidaste mening all vetenskaplig information som inte riktar sig till fackmän på det behandlade området. Oftast avser termen sådan information som gjorts lättfattlig genom enkel, underhållande stil, ofta färgad av entusiasm för ämnet. […] Gränsen mellan populärvetenskap och fackvetenskaplig framställning kan vara knivskarp, som inom nutida fysik och matematik, eller svårbestämd, som inom historiska och estetiska ämnen. (NE)

Ett annat alternativ är *facklitteratur*, vilket är ”den del av litteraturen som omfattar vetenskapliga, upplysande och resonerande texter” (NE). På svenska används beteckningen *fackbok* vid Augustpriset och Stora fackbokspriset, av vilka det senare belönar författare inom essäistisk humaniora med anknytning till vetenskap, bildning och tradition (Albert Bonniers förlag). I den fysiska bokhandeln sorteras böcker som inte är skönlitteratur in under avdelningen *fakta* på Akademibokhandeln och Pocketshop. En snävare genrebestämning är *litterär journalistik*, som används av Kungl. Vetenskapsakademien och av Institutionen för kommunikation och medier vid Lunds universitet i pressutskick. Begreppet *litterär journalistik* används också av TT, Sveriges Radio och SVT.

En alternativ benämning är *litterär sakprosa*, som finns som koncept i *Libris katalogisering*, vilket är en webbaserad tjänst. Libris är i sin tur Sveriges nationella bibliotekskatalog med Kungliga biblioteket som systemägare. Varianter som nämns i katalogiseringen är *icke-fiktiv prosa*, *icke-fiktiva berättande verk*, *icke-fiktiva litterära verk*, *litterär icke-fiktion*, *litterära icke-fiktiva verk* och *litterärt gestaltad faktalitteratur*. Det följer en anmärkning: ”Denna term [*litterär sakprosa*] används som genre/formterm för verk skrivna på prosa som använder litterär stil och teknik för att på ett berättande sätt presentera ett fackämne på ett fängslande och levande sätt” (Libris katalogisering).

Det finns alltså många möjliga genrebeteckningar för en bok som *Atlantic*. För att summera har *Atlantic* inslag av såväl vetenskap, historia som reportage. Jag väljer att klassificera den som *litterär sakprosa*. På engelska passar den övergripande genren *narrative non-fiction* bra.

2.2 Ideationell struktur och intertextualitet

Avsnittet nedan kan framstå som något enformigt, men informationen ger en tydlig bild av källtexten.

2.2.1 Ideationell struktur i hela boken

Makrotema är havet Atlanten. Boken inleds med ett förord som följs av en prolog, sju kapitel och en epilog. Boken är tematiskt uppbyggd efter den kända monologen om

mannens sju livsåldrar från *As You Like It (Som ni behagar),* ”All the World’s a Stage” (Akt II, Scen VII), av William Shakespeare. Prologen, kapitlen och epilogen inleds med ett motto vardera ur monologen.

Förordets titel är *The Leaving of Liverpool*, vilket är titeln på en folksång. Det börjar med att författaren drar sig till minnes en Atlantöverfart han företog sig i sin ungdom och slutar med att nästan hela Shakespeares monolog utom inledningen, som finns i prologen, citeras tillsammans med en kort beskrivning av upplägget.

Prologens titel är *The Beginnings of its Goings On,* och den börjar med ett besök på Färöarna och följs av en redogörelse för världshavets geologiska historia. Dess motto lyder *All the world’s a stage / And all the men and women merely players: / They have their exits and their entrances: / And one man in his time plays many parts, / His acts being seven ages*.

Det första kapitlets titel är *From the Purple Isles of Mogador*, mottot är *At first the infant / Mewling and puking in the nurse’s arms,* och det handlar om hur människans förhållande till Atlanten är i sin linda: hur hon kom till Atlanten och den första tidsåldern fram tills att havet blev känt som just ett hav, med upptäckten av Amerika.

Det andra kapitlets titel är *All the Shoals and Deeps Within,* och dess motto är *Then the whining schoolboy, with his satchel, / And shining morning face, creeping like snail / Unwillingly to school.* Det behandlar upptäcktsresorna och hur havet blev kartlagt.

Det tredje kapitlets titel är *Oh! The Beauty and the Might of It* och mottot *And then the lover, / Sighing like furnace, with a woeful ballad / Made to his mistress’ eyebrow.* Det behandlar Atlanten i kulturen.

Det fjärde kapitlets titel är *Here the Sea of Pity Lies* med mottot *Then a soldier, / Full of strange oaths, and bearded like the pard, / Jealous in honour, sudden and quick in quarrel, / Seeking the bubble reputation / Even in the cannon’s mouth,* och det handlar om krig och olika slags erövringar inklusive slaveriet.

Det femte kapitlets titel är *They That Occupy their Business on Great Waters* med mottot *And then the justice, / In fair round belly with good capon lined, / With eyes severe and beard of formal cut, / Full of wise saws and modern instances; / And so he plays his part*. Det handlar om lagar och handel.

Det sjätte kapitlets titel är *Change and Decay all Around the Sea* med mottot *The sixth age shifts / Into the lean and slipper’d pantaloon, / With spectacles on nose and pouch on*

side, / His youthful hose, well sav'd, a world too wide / For his shrunk shank; and his big manly voice, / Turning again toward childish treble, pipes / And whistles in his sound. Det tar upp förändringar och miljöförsämring.

Det sjunde kapitlets titel är *The Storm Surge Carries all Before* med mottot *Last scene of all, / That ends this strange eventful history, / Is second childishness, and mere oblivion, / Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans everything.* Där diskuteras den geologiska och mänskliga framtiden för havet.

Epilogens titel är *Falls the Shadow, Fades the Sea* med mottot *All the world's a stage / And all the men and women merely players: / They have their exits*. Mottot återkallar prologen och knyter ihop allt, med havets framtida slut och människolivets slut vid en grav och ett minnesmärke, över en förlist man, som författaren letar upp på en strand i Namibia. Boken avslutas med författarens tack, en bibliografi, en ordlista samt ett index.

Boken har således en mycket påtaglig intertextuell relation till William Shakespeare, vilket har behandlats ovan. Därutöver finns det även annan intertextualitet: bibliografin består av 10½ tättskrivna sidor, med allt från en redogörelse från det brittiska Air Ministry år 1945, om krigstida flygplansförflyttningar över Atlanten med mellanlandning på Island (Wikipedia), till *The Atlantic Islands: A Study of the Faeroe Life and Scene* av Kenneth Williamson publicerad 1948. Vidare finns ett nästan ordagrant kursiverat citat av översättningen av en bok om Atlanten. Den boken är skriven av den franskspråkige författaren Paul Butel, och det citerade anspelar på *Odysséen* av Homeros. Oxford English Dictionary citeras också med citattecken när det handlar om klädsel för de styrande klasserna i antikens Rom.

2.2.2 Ideationell struktur i utdraget

I det utdrag som översatts är makrotemat människans förhållande till Atlanten från förhistorisk tid till vikingarna och irländarna på 1000-talet e. Kr. Den del av kapitlet som ingår i utdraget är indelad i sex delkapitel med underrubriker på ett ord. Det första är *Allurements*, vars mikrotema är en viss snäckart, vad den har för relevans i dagens Marocko och mycket översiktligt om hur snäckan använts historiskt. Det andra, *Origins*,

har som mikrotema hur den tidiga människan kom till havet. Det tredje, *Coasting*, har som mikrotema en arkeologisk utgrävningsplats vid kusten i Sydafrika, där man hittat tidiga spår efter människan. Det fjärde, *Departures*, har som mikrotema bosättningar vid havet och de första båtarna. Det femte, *Sailings*, har som mikrotema feniciernas tidiga seglatser på Atlanten. Det sjätte och sista, *Westerings*, första mikrotema är vad som kom efter fenicierna: romarna och deras efterföljare, det andra är nordbor och vikingar (och skillnaden mellan dem) och det sista mikrotemat är irländarna. Alla temana är implicita, det vill säga rubrikerna talar inte direkt om vad delkapitlen ska handla om.

Källtexten beskriver många faktiska händelseförlopp men innehåller även påhittade berättelser som levandegör, vilket är ett populariseringsgrepp (Hellspong & Ledin 1997: 131). Den innehåller både faktisk och icke-faktisk modalitet; författaren utgår från forskning men tänker vidare och drar slutsatser om vad som kan ha inträffat. Mestadels är det sakperspektiv eller aktörsperspektiv, beroende på om det är själva havet, djur i det, artefakter eller människan som behandlas, men det övergår i författarperspektiv genom ett textjag på ett ställe (se avsnitt 2.3). Det finns även två passager som illustrerar när en tänkt människa tog sig dels till havet, dels till ett specifikt ställe.

2.3 Interpersonell struktur

Ramen i *Atlantic* utgörs av författarens egna erfarenheter. Förordet inleds med en Atlantöverfart på 1960-talet, och boken avslutas i epilogen med författaren vid ett minnesmärke över mannen som boken är tillägnad, Angus Campbell Macintyre, som var förste styrman på en sydafrikansk lotsbåt och dog år 1942 medan han försökte rädda liv. I det följande näranalyseras det översatta utdraget.

Författaren inflikar sin egen erfarenhet i ett textjag vid fyra tillfällen, som alla rör förhållanden utanför Sydafrika:

a) I have sailed in these waters, and know them to be very trying. […] The combination of crowded sealanes [...], cold and rough waters, and a forbidding

and havenless rockbound coastline is one that few mariners – and certainly few quasi-inept strangers, as I used to be – care to experience.

I still have my old *South Africa Pilot,* the blue-backed sailing directions I used on the yacht. (s. 56)

Det finns även en berättarnärvaro med meningar som:

b) To harvest these creatures, any mariners of sufficient boldness and foolhardiness would be obliged to grit their collective teeth and venture out into the deep waters of the greatest body of water it was then possible to imagine.

But they did so, in the seventh century BC. *They did so* by blithely setting sail past the Pillars of Hercules […] (s. 53)

Lite längre ned på samma sida avslutas delkapitlet med:

c) There must have been something remarkable about the sailors, yes; but there must also have been something even more so about these particular North African snails that made them worth so much risk.

And indeed there was. (s. 53)

Författaren flikar in korta meningar (kursiverade ovan) som sammanfattar och förstärker textens budskap, som en återkoppling till läsaren. Exempel b) innehåller dessutom en anafor.

I utdraget finns det en del personliga pronomen i tredje person: *he* och *him*, som dels syftar på *man* i betydelsen (en tänkt) *människa*, dels individer som dyker upp med namn, och *their* och *they* som syftar på bestämda grupper av människor:

d) He [Curtis Marean] had long suspected, from what he knew of Africa's chilly and inhospitable climate during the last major glaciation, that such humans as existed would probably travel to cluster along the southern coast, where the ocean currents brought warmer water down from near Madagascar, and where food was available both on the land and in the sea. (s. 57–58)

Här syftar *he* på någon som är forskare (namnet tillagt i hakparentes), med kunskap om klimatet under tidigare epoker. Meningen lyfter också fram det mänskliga perspektivet. En annan mening i tredje person följer nedan:

> e) Then, while keeping himself well away from the thunder of the breakers, he knelt first to investigate, just as a child might do today, the magical mysteries of the seashore tide pools. (s. 55)

Citatet är hämtat från ett av de illustrerande exemplen där författaren tänker sig att den första människan som kom till den södra kusten i nuvarande Sydafrika utforskade den nya omgivningen. *He* syftar alltså på en tänkt människa, som läsaren följer, som ingick i den eller de grupper som migrerade.

I övrigt omtalas personer med det namn de är kända under, som Himilco the Carthaginian och Pytheas from Marseilles (s. 69).

Språkhandlingarna är allmänna och består av påståenden. Det finns en understrykning, en term (Hellspong & Ledin 1997: 171) för motsatsen till en gardering, där författaren själv intygar att vattnen på ett visst ställe är besvärliga, exemplifierat i a) ovan. Författaren röjer sin attityd med värdeuttrycken ”It is in all ways *rather beautiful,* the kind of shell not to be idly thrown away by anyone lucky enough to find one” (s. 51), ”Yet it was not the shell’s curvilinear *elegance*” (s. 51), ”For the sea in which these *elegantly* fashioned beasts lived” (s. 53) och ”any mariners of sufficient *boldness* and *foolhardiness* would be obliged to grit their collective teeth” (s 53). Ordet *foolhardiness* kan ses som ett negativt uttryck, men det används tillsammans med *boldness* som inte bara är negativt. Andra värdeord är ”by *blithely* setting sail past the Pillars of Hercules” (s. 53), ”[t]he sailors who performed this *remarkable* feat” (s. 53), ”the much more *daunting* water of an unknown long sea beyond” (s. 53), ”the rolling grassy countryside more *benign* than the jungles of before” (s. 54), ”the rivers less *ferocious* and more crossable” (s. 54). Alla värdeord understryker författarnärvaron och gör texten mer levande.

2.4 Textuell struktur

I det följande näranalyseras det översatta utdragets textuella struktur. Vad gäller substantiv finns det en hel del egennamn som geografiska namn exempelvis *Mogador*, *Kingdom of Morocco*, *Rabat*, *Levantine coast*, *Mediterranean*, *Atlantic Ocean*, *Pillars of Hercules*, namn på folkslag som *Touareg*, *Berbers* och *Phoenicians* samt djurnamn som *camel*, *snail*, *gastropods*, vilket inte är förvånande med tanke på ämnet.

Fackord förekommer, dels två namn på latin, *Homo sapiens* och *Haustellum brandaris*, dels mer specialiserade ord på engelska. De senare har i vissa fall kommit in i allmänspråket, inom biologi som *gastropods*, *chitons*, *einkorn wheat* samt *genome* och *DNA*; arkeologi som *archaeological*, *potsherds*; datavetenskap som *parsing*; geologi som *Palaeolithic* och byggnadskonst som *ramparts*, *breastworks*, *embrasures* och *curtain walls*.

Hela utdraget är på 6081 ord enligt Microsoft Word och 6147 ord enligt LIX (läsbarhetsindex lix.se). Det har en genomsnittlig meningslängd på 28,46 ord enligt LIX. LIX är inte avsett för engelskspråkig text, till skillnad från de amerikanska Flesch-Kincaid-testerna, men det ger en fingervisning och är dessutom anpassat för svenska läsare. Enligt räknaren har texten ett läsbarhetsindex på 52, vilket anses som ”svår, normalt värde för officiella texter” (LIX), vilket är snäppet ovan normal svensk tidningstext. Antalet ord som har fler än 6 tecken är 1452. Andelen långa ord är 23,62.

Meningslängden varierar i de två första av det översatta utdragets avsnitt (som är på 1235 ord enligt Word och 1238 ord enligt en manuell räkning) mellan 4 och 75 ord. I samma avsnitt är antalet inskott 21–23 stycken, beroende på om man räknar inskjutna adverb som inskott eller ej. Inskotten markeras dels med tankstreck, dels med kommatecken. Det förekommer även ett par parenteser som markerar inskotten. Ett typiskt inskott kan se ut så här: ”Just what impelled him to move so far and so fast – curiosity, perhaps; or hunger; or a need for space and living room – remains an enigma” (s 54), eller som i:

f) The weather was becoming cooler as he went: the world was entering a major period of glaciation, and even Africa, astride the equator, was briefly (and

before it became very cold indeed) more climatically equable, more covered with grassland, less wild with jungle. (s 54)

Det finns även inskjutna längre relativsatser som i:

g) It fell instead to sailors from far away, who came thousands of miles from the Levantine coast of the eastern Mediterranean, to realise the potential for using these gastropods to make a fortune (s. 52).

Jag har använt definitionen från Språkbanken Text för att räkna ut nominalkvoten, nämligen antalet particip, substantiv och prepositioner delat med antalet verb, adverb och pronomen. I de två första avsnitten är summorna 444 respektive 303, och kvoten blir 1,47.

Kompositionen har blandad kronologi med en temadisposition som är specificerande, det vill säga att författaren hoppar lite i tiden, och han lägger upp texten efter olika aspekter av ämnet som blir mer ingående efter hand.

2.5 Syntes

Det mest framträdande draget med boken som helhet är att den är strukturerad på ett överordnat sätt som en berättelse baserad på Shakespeares monolog. Författaren har med avstamp i sina egna erfarenheter skrivit en så kallad biografi (vilket står i bokens baksidestext) om Atlanten där havet men även människan får träda fram, och han vill delge läsaren historia och annan vetenskap på ett relativt lättillgängligt sätt. I utdraget berättar han dels översiktligt, dels mer ingående med exempel från den första gången människan tog sig till havet och senare händelser. Ibland blir det tekniskt med fackord, men oftast mer allmänspråkligt.

3 Överväganden inför översättningen

Översättningen av utdraget från *Atlantic* har inte varit ett uppdrag från någon utomstående, utan den är en översättning gjord på grund av intresse. Jag läste om boken nyligen och tyckte då att den var givande. Genreanalysen i 2.1.3 ovan antyder att jag har haft vissa problem med hur jag tog mig an överföringen. Eftersom författaren verkar ha litterära anspråk och har fått fin kritik för sin framställning har min globala strategi varit att hålla mig tämligen nära texten i en imitativ översättning. På lokal nivå har jag emellanåt använt funktionell översättning, där långa meningar har lösts upp (Lundquist 2007: 37). På lokal nivå har jag även förtydligat på något ställe då viss anpassning har behövts, beroende på ämne och kulturella skillnader. Dock förväntar sig nog en läsare som införskaffar en bok på 459 sidor brödtext om ett ämne visst motstånd i läsningen. Å andra sidan ansåg en mejlkontakt på förlaget Daidalos, som gav ut *Perfektionisterna* av samme författare år 2020, att *Atlantic* var för lång. Författaren har som nämnts i textanalysen ovan översatts tre gånger till svenska tidigare, med titlarna *Professorn och galningen*, *Mannen som älskade Kina* samt *Perfektionisterna*. Dessa böcker är på 252, 340 respektive 387 sidor och har getts ut på DN, Ordfront respektive Daidalos förlag. Att det är tre olika förlag säger kanske något om ett relativt brett intresse i Sverige, men också att förlagen inte ansett det värt att följa den angloamerikanska utgivningen med fler böcker. Min kontakt på Daidalos skrev att boken de gav ut inte hade sålt särskilt bra, och det var också en orsak till att de inte var intresserade av *Atlantic*.

Mer övergripande har jag ibland fått bygga om meningarna i källtexten, eftersom författaren använder sig av många inskott, vilket visades i 2.4 ovan. De kommer att behandlas i den fördjupande översättningsanalysen.

3.1 Överföring av det centrala ordet *ocean* till svenska

Ett ord som har varit av betydelse för hela översättningen och som jag därför kort vill diskutera här är *ocean*. Frågan är hur vanligt ordet är på svenska. I *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL) definieras det enbart som ’världshav’. Definitionen i *Svensk ordbok* (SO) lyder: ’stor, sammanhängande vattenmassa som är avgränsad av kontinenter’ med

hänvisning till synonymen *världshav*. *Ocean* är ”belagt sedan 1631; via lat. till grek. Okeanos´, namn på en flod som antogs strömma runt jorden” (SO). Det är även urvattnets gud och finns i svenskan t. ex. i namnet *Indiska oceanen*, i vetenskapen *oceanografi,* namnet *Oceanhamnen* (som är en stadsdel i Helsingborg) och i sammansättningar som *oceanångare*, där det skulle låta konstigt med något annat havsförled, även om ordet *atlantångare* har använts i svenskan (SAOL). *Ocean* används i Nationalencyklopedin, dels som uppslagsord i ordboksdelen, dels i förklaringar av andra uppslagsord i uppslagsverket, bl. a i citat som återges nedan.

Jag har gjort en sökning i Korp, korpusverktyget från Språkbanken vid Göteborgs universitet, där det fanns 603 träffar på *ocean* i ett automatiskt urval av 22 korpusar av nyhetstext från 8 sidor, Dagens arena samt Svt. I korpusar från Svt är de flesta träffar på hav där *ocean* ingår i ett namn: Indiska oceanen, Södra oceanen, Antarktiska oceanen (de två närmaste verkar syfta på samma hav) och Arktiska oceanen, vilket är ett annat namn för Norra ishavet. Det finns också ett par träffar om utomjordiska hav som Stormarnas ocean på månen från år 2020 och om eventuella hav på andra planeter, där ordet *världshav* inte skulle passa. *Ocean* används i korpusarna i stället för *världshav* men även bildligt. Jag har gjort en annan sökning med samma automatiska urval i Korp på ordet *världshav,* som får 257 träffar. De flesta träffar är på *världshav* i stället för *ocean,* oftast i plural och bestämd form plural, men även i ett par fall på *världshavet* ”det sammanhängande vattenområde som omger jordens kontinenter” (NE, världshavet). Det finns även en träff i Svt vars rubrik lyder ”Östersjön mest utsatt av alla världshav” och vars brödtext inleds med ”[i] takt med att andra världshav har värmts upp med en halv grad under de senaste 30 åren – har Östersjön …”. Den användningen får nog anses som ovanlig. Sammantaget får orden *ocean* och *världshav* anses fungera som fullgoda synonymer i många fall. I och med att *ocean* används relativt brett och i en tillförlitlig källa som NE och samtidigt finns i *Svensk ordbok* så kan man inte säga att det ”låter direktöversatt”.

Jag har översatt ordet *ocean* med ett par andra ord: vilka de är beror på vad ordet syftar på. *Atlantic ocean* har översatts med *Atlanten*, även om *Atlantiska oceanen* står i *Svenska Akademiens ordlista* under uppslagsordet *atlantisk* (SAOL). Dock finns det nog få som använder den formen idag. I SAOL står även *Atlanten* som uppslagsord följt av ’havet mellan Europa och Amerika’. Orden ”Early man’s march down to the ocean” har översatts till ”De tidiga människornas vandring ned till havet” eftersom det i detta fall

lika gärna hade kunnat stå *sea* i stället för *ocean*: det är havet i mer generell betydelse som nog åsyftas här. I fall där ordet *ocean* ingår även på svenska, som i *Indiska oceanen*, har det givetvis behållits. Frasen *the ocean currents* motsvaras av *de stora havsströmmarna* eftersom det talas om ”stora, permanenta havsströmmar, som korsar oceanerna som mäktiga floder, men också mer variabla strömmar, som är knutna till vädersystem, vågor och tidvatten” (NE: havets fysik). *Ocean* har också översatts med *världshav* och *det stora havet* för variation.

4 Översättningsanalys

4.1 Syfte och frågeställning

Inskott är rikligt förekommande i *Atlantic*. Syftet med översättningsanalysen är att undersöka hur överföringen av inskott har gått till i två översättningsalternativ. Frågeställningen är om en friare översättning är att föredra framför en källspråksnära översättning när det gäller användningen av inskott.

4.2 Litteratur som behandlar inskott

I det följande presenteras litteraturen om inskott på svenska, först den deskriptiva, sedan den normativa litteraturen, och till sist den engelska. Därefter kommer ett avsnitt om klarspråksarbete och tillämpning samt en sammanfattning.

4.2.1 Inskott

Efter vad jag förstår har inskott inte behandlats i vetenskapliga källor förutom i mindre utsträckning i uppsatser på lägre nivå. Däremot diskuteras företeelsen i handböcker och läroböcker. Jag har utgått ifrån de deskriptiva *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) (1999), *Stilistik* av Per Lagerholm (2008), *Ordföljd, tempus, bestämdhet* av Lars-Johan Ekerot (2011) samt *Konsten att översätta* av Rune Ingo (2007) och de normativa *Riktig svenska* av Erik Wellander (4:e uppl. 1973), *Språkriktighetsboken* (2005), *Interpunktion* av Alva Dahl (2016), *Svenska skrivregler* (2017), *Skiljeteckensboken* av Siv Strömquist (2019) samt *Språkrådet rekommenderar* (2023). Den engelska motsvarigheten till inskott tas bland annat upp av *The Cambridge Grammar of the English Language* (2002) och *Longman Student Grammar of Spoken and Written English* (2002).

Genomgången inleds med en relativt tydlig definition av företeelsen. I *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) står det i termförklaringar:

> **inskott**, satsled som inte är syntaktiskt fullt integrerat i den omgivande satsen utan står inskjutet bland övriga satsled i denna. Många inskott kännetecknas bl.a. av att kunna placeras mycket fritt, att i skrift gärna omges med tankstreck och att i tal utmärkas med en egen prosodi. Också en huvudsats kan stå som inskott. (Teleman *et al.* 1999 1: 185)

Av denna förklaring förstår vi att inskott är ett led som bryter av inne i satsen. I SAG finns även exempel på hur det kan se ut:

> I vissa fall står led av en typ, som eljest är satsled inom den inre satsen, optionellt eller i några fall obligatoriskt lösare knutna till satsen, asyndetiskt sidoordnade med denna. Dessa led kallas annex och placeras antingen i satsens förfält (initiala annex), i dess efterfält (finala annex) eller som inskott i den inre satsen.
>
> *Från det ena till det andra,* var någonstans har du köpt den hatten? [initialt]
>
> Var någonstans har du köpt den hatten, *från det ena till det andra*? [finalt]
>
> Var någonstans, *från det ena till det andra*, har du köpt den hatten? [inskott] (Teleman *et al*. 1999 4: 438)

Med andra ord är inskott samma sak som ett medialt annex. I SAG:s kapitel om komplexa meningar står det något om inskottens funktion och det ges fler exempel som förtydligar:

> En mening kan vara inskjuten i en annan mening, och då bildar de vanligen en komplex mening tillsammans, där den inskjutna meningen t.ex. anger orsak eller fungerar som en sidokommentar eller sidoupplysning […]:
>
> Men några sekunder in på Trojas femte utvisning, Hammarby drabbades bara av en, slängde Christian Due-Boije iväg ett skott […] (S)
> Kvinnorna tycks dröja sig kvar i bondeidyllen medan männen, ty det är oftast i deras böcker som tekniken förs in, blickar framåt. (S)
> De moderata kashmirernas – och det finns naturligtvis även sådana – manöverutrymme har ytterligare begränsats [...] (S) (Teleman *et al*. 1999 4: 837).

Mer kontrastivt, ursprungligen för andraspråksinlärning, skriver Lars-Johan Ekerot i *Ordföljd, tempus, bestämdhet,* i kapitlet om svenska transformationer med underrubriken TSR-adverbial på SA-plats, att ”i utpräglat formellt skriftspråk […] utnyttjas SA-platsen för att samla ihop sådana adverbiella inskott som i engelskan och franskan – men inte i svenskan – kan placeras ut lite varstans i mitten av meningen” (Ekerot 2011: 188–9). En annan kontrastiv källa är Rune Ingos *Konsten att översätta,* där det står:

> [e]ngelskans adverbial åtskiljs ofta från den övriga satsen med kommatecken, och de uppfattas ofta som lösa parentetiska tillägg på samma sätt som satsmotsvarigheter […] Lägg märke till att parentetiska tillägg kan placera adverbialen […] också mellan subjektet och predikatet, vilket normalt inte är möjligt i svenskan (Ingo 2007: 179).

Det verkar alltså som om svenskan skiljer sig från andra språk vad gäller placeringen av inskott. De kontrastiva källorna är särskilt givande för en översättare.

En mer normativ källa som är rätt gammal vid det här laget men ändå har nyttig information är det banbrytande verket *Riktig svenska*, där inskott diskuteras. I fjärde upplagan från 1973 står: *En satsdel i ett* ***parentetiskt inskott*** *kan inte hänföras till satsen i övrigt* (Wellander 1973: 232). Med det menas att inskottets information är skild från resten av meningen.

En nyare normativ källa är Alva Dahls *Interpunktion.* Där står det under grafiska och grammatiska strukturer att:

> [I]nskottet [är] en enhet (som kan bestå av olika komplexa grammatiska led) som står inom parentes, som på raden här ovanför, eller omgiven av kommatecken – som i det förra inskottet – eller tankstreck, som i det senaste (Dahl 2016: 80–81).

Dahl ger mer handfast information om hur det ska se ut i en mening. Fler tydliga råd ges i Språkrådets *Svenska skrivregler* (av redaktör Ola Karlsson):

> Vid parentetiska, inskjutna fraser eller satser i en mening är **komma** det mest neutrala tecknet, medan parentes och tankstreck är starkare avskiljande. **Tankstrecket** lyfter fram inskottet […] När huvudmeningens sammanhang blir helt avbrutet av inskottet bör man välja parentes eller tankstreck. (Karlsson 2017: 193)

Denna information är ännu tydligare, med skillnader mellan tecknen som ska användas. Siv Strömquist skriver i *Skiljeteckensboken:*

> Om man vill kontrollera att det man just skrivit verkligen är ett inskott, kan man testa detta genom att lyfta ut det man placerat inom kommatecken. Om meningen då fortfarande är fullständig […] då vet man att det rör sig om ett inskott. Och att det ska vara kommatecken före och efter. (Strömquist 2019: 55)

Det är ett praktiskt råd, så att man inte förirrar sig bland kommatecknen, och det anknyter till Wellanders råd ovan. Strömquist skriver även:

> [p]arentes ska helst inte användas runt längre inskott (inskjutna tankar). För markering av sådana inskott ska man hellre välja kommatecken eller tankstreck – om man inte särskilt vill markera att inskottet är parentetiskt, förstås. Det vill säga mindre viktigt. (Strömquist 2019: 73)

I SAG ovan definieras och exemplifieras fenomenet inskott. Ekerot och Ingo beskriver hur det kan se ut i kontrastiv användning och Dahl, Strömquist och *Svenska skrivregler* ger råd om användningen i skriven text.

Mot bakgrund av ovanstående genomgång är min stipulativa definition av inskott att det är en fras eller en sats som är inskjuten i mitten av en annan mening och som bryter tankeflödet. Med inskott menas även inskjutna längre relativsatser. Inskottets funktion är ofta att ange orsak eller att utgöra en sidokommentar till den omgivande satsen. Den ursprungliga meningen ska kunna stå för sig själv utan inskottet. Inskottet omges av kommatecken eller tankstreck, det senare gör att innehållet står ut lite mer, eller så står det inom parentes.

4.2.2 Inskottets engelskspråkiga motsvarighet

På engelska används den övergripande termen *supplement*. I *The Cambridge Grammar of the English Language* av Rodney Huddleston och Geoffrey K. Pullum räknas längre inledande fraser och satser innan fundament och avslutande annex, som de kallar *appendages*, till *supplements*, men även vad vi på svenska kallar inskott, som de kallar *interpolations.* De exemplifierar med: *Pat – <u>the life and soul of the party</u> – had invited all the neighbours* och *The best solution, <u>it seems to me</u>, would be to readvertise the position* (Huddleston & Pullum 2002: 1350). De menar också att ett *supplement* är semantiskt anknutet till en *anchor*, det vill säga har en förankring, i ett ord eller en fras i den omkringliggande meningen (Huddleston & Pullum 2002: 1351). Det påminner om vad det står i SAG ovan om sidoupplysning och sidoinformation till det som står utanför inskottet.

I *Longman Student Grammar of Spoken and Written English* (Biber *et al*.) används frasen *supplement clauses.* De skriver att *supplement clauses* kan vara *ing*-satser eller *ed*-satser och även verblösa satser (Biber *et al*. 2002: 260).

Mitt generella intryck är att engelskspråkig sakprosa är mer tillåtande till inskott än svensk sakprosa, men vad jag vet finns ingen forskning om detta.

4.2.3 Klarspråkskriterier och annan tillämpning

I svenskan har språkvården sedan 1900-talets första hälft arbetat med klarspråk: att lätta upp krångligt språk, och Erik Wellander ingick i detta arbete. Det finns efter vad jag har förstått en underförstådd regel för svenska författare och skribenter att göra texten läslig.

Andreas Nord skriver i *Att göra någon annans text tydlig. Förutsättningar och språkideal vid språkbearbetning av myndighetstext* om en annan genre med ett helt annat sorts språkbruk än det som används i litterär sakprosa, vilken är betydligt friare och kan innehålla långa, vindlande meningar fyllda av mångtydighet. Dock tar Nord upp komplexa texter och det han skriver kan appliceras med viss modifikation på översättningen av *Atlantic*, som även den är komplex.

Nord nämner att problem med mottagaranpassning kan uppstå om avsändarens språk konkurrerar med ett mer mottagaranpassat språk (Nord 2010: 19). Han skriver också att sammanhanget snarare än språkbruket är viktigast om en text ska bli förstådd (Nord 2010: 24). Det är tydligt att den omgivande texten är av större vikt än vilka ord man väljer i varje enskilt fall. Nord menar även att om man ska skriva klarspråk ska man skriva enkelt och begripligt och enligt Språkrådet undvika långa och komplicerade meningar. Vad det egentligen innebär får avgöras från fall till fall, men Nord antar att det handlar om meningsbyggnad och hur satser binds samman. (Nord 2010: 48) I Klarspråkstestet anges en övre gräns för meningslängd till ungefär 25 ord (Nord 2010: 52). Det är det tydligaste rådet som ges och det rådet kan kontrasteras med den genomsnittliga meningslängden på 28,5 ord enligt LIX i den föreliggande källtexten. Nord skriver vidare att inskott bör undvikas i klarspråk, så att saker som hör ihop ska stå ihop. Man ska hellre skriva flera meningar. (Nord 2010: 53)

Nords råd om att helt avstå från inskott går inte riktigt att tillämpa i föreliggande fall eftersom exemplen ser annorlunda ut med mer komplicerad informationsstruktur, men meningslängd, som ofta blir ännu längre med inskott, är lättare att påverka och det har också gjorts.

I nedanstående analys har jag i översättningsalternativ 2 beaktat klarspråksråden och försökt undvika längre och komplicerade meningar. Översättningsalternativ 1 är närmare källtexten, men även där har långa meningar delats upp. Inskott har inte alltid undvikits i alternativ 2, eftersom de även används i svenska texter.

4.3 Metod och material

Nedan analyseras sex grafiska meningar med inskott från källtexten (KT), det vill säga det översatta utdraget, och deras motsvarigheter i måltext 1 (MT 1) som är källtextnära med inskott och i måltext 2 (MT 2) som främst har andra översättningslösningar. MT 2 är mindre källtextnära i fråga om inskott och meningslängd. Efter varje källtextsexempel anges ordantalet räknat med Microsoft Words ordräknarfunktion. Jag har tagit upp komplexa exempelmeningar som har vållat vissa problem i överförandet. Mer exakt är exempelmeningarna valda efter hur många inskott de innehåller: minst två stycken.

Metoden är komparativ och syftet är att undersöka hur överföringen har gått till i översättningsalternativen som ges och vilka konsekvenserna blir. Meningarna har även analyserats grammatiskt. I arbetet har begreppet *satsgrader*, bland annat känt från Ingo, använts. Enligt Ingo kan satser indelas i satsgrader i fallande ordning: huvudsats, bisats, participuttryck, infinitiv, nominalisering och slutligen predikatslös efter hur inbäddade de är (Ingo 2007: 44–46). Ju mer inbäddat och komprimerat någonting i en satsgrad är, desto mer osjälvständigt är det, vilket riskerar att göra det svårare för läsaren att tolka innehållet i tid, rum och person. Samtidigt är det oftast ganska lätt att läsa ut underförstådda enheter av sammanhanget och i sådana fall ges mer utrymme åt sådant som anses vara viktigare information. Förändringar ses som satsgradshöjningar eller -sänkningar. Angränsande till detta skriver Ekerot om konstruktioner som används i svenskan: utbrytning, presentering, passiv, dubbel satsdel och fortsättningskonstruktioner, i de fall ändringar i ordföljden inte räcker till (Ekerot 2011: 103–108). Långa meningar har i flera fall delats upp.

Källtextens huvudsatser och motsvarigheterna i MT 1 och MT 2 har jag markerat med gul överstrykningspenna i filen för att underlätta för läsaren, eftersom källtextens inskott finns i huvudsatser, där de bryter av en tankegång vilket kan vålla problem. Inskotten är markerade med (a), (b), (c).

4.4 Analys och resultat

I analysen nedan jämförs MT 1 och 2 med varandra och med KT, som står först. Inskotten har behandlats lite olika beroende på vilken typ av information de innehåller och hur viktig denna är. Analys och diskussion följer löpande efter varje exempel.

4.4.1 Exempel 1

KT

> The gastropods were generally to be found, [(a) thanks to complex reasons of biology and evolutionary magic], clinging stubbornly to the rocks and reefs in the great and terrifying unknown of the Atlantic Ocean, [(b) well outside the known maritime world], and in a place where traditional navigational skills, [(c) honed in the Mediterranean], were unlikely to be of much value. (s. 53, 58 ord)

Det första inskottet (a) är en adverbiell satsförkortning som betecknar orsak, (b) är en adverbfras med *outside* som huvudord och (c) är en satsförkortning med en verbfras med en bestämmande prepositionsfras som ingår i en längre bisats, vilken inleds av en preposition. Det källspråksnära översättningsalternativ 1 lyder som följer:

MT 1

> [(a) Av komplexa biologiska och evolutionära orsaker] levde snäckdjuren vanligtvis på klipporna och reven, där de envist klängde sig fast i det stora och skrämmande okända som var Atlanten, [(b) långt utanför den kända maritima världen], och på en plats där det var osannolikt att traditionella navigationsfärdigheter, [(c) som utvecklats i Medelhavet], skulle vara till någon större nytta.

Här har (a) flyttats till fundamentet och genom en satsgradshöjning gjorts till en prepositionsfras, (b) har inte förändrats i överföringen och detsamma gäller för (c). MT 1 kan kontrasteras med ett alternativ, som hade mottagaranpassat texten genom att lösa upp meningen, som lyder:

MT 2

> Snäckdjuren levde vanligtvis på klipporna och reven [(a) av komplexa biologiska och evolutionära orsaker.] Där, i den stora och skrämmande okända Atlanten,

klängde de sig envist fast, [(b) långt utanför den kända maritima världen]. På den platsen var det osannolikt att traditionella navigationsfärdigheter, [(c) som utvecklats i Medelhavet], skulle vara till någon större nytta.

KT:s långa mening har delats upp i tre. Genom att ändra tillbaka ordföljden i (a), vilket följer KT bättre, blir det mer fokus på djuren. Mening två strukturerar om innehållet från den andra delen av KT:s huvudsats i en satsgradshöjning. Inskottet i (b) har blivit ett finalt annex eller påhäng. Slutligen behålls (c). Det har blivit tydligare och därmed lättare att läsa, men det kan möjligen uppfattas som en smula didaktiskt.

4.4.2 Exempel 2

KT

> But the fact remains that a mere thirty thousand years after the fossil record shows him to have been foraging the grasslands of Ethiopia and Kenya – [(a) [(c) hunting for elephants and hippos, gazelles and hyenas], [(d) building shelters] and [(e) capturing and controlling lightning-strike fires]] – he began to trek southward through Africa, [(b) a lumbering progress toward the continent's edge], toward the southern coastlines and a set of topographical phenomena of the existence of which he had no inkling. (s. 54, 75 ord)

I stora drag, på den högsta nivån, har vi två inskott i (a) och (b). I (a), som omgärdas av det mer markerade tankstrecket har vi en koordinerad uppräkning i verbfraserna (c), (d) och (e). Det är möjligt att (c) skulle kunna indelas vidare i och med polysyndesen. I (e) tolkas *capturing* och *controlling* som om de hänger ihop. Översättningsalternativ 1, som ligger nära KT, följer:

MT 1

> Men faktum kvarstår att blott trettiotusen år efter att fossila spår visar att de sökte efter föda på Etiopiens och Kenyas grässlätter – [(a) [(c) jagade elefanter och flodhästar, gaseller och hyenor], [(d) byggde skydd] och [(e) fångade och bemästrade elden från blixtnedslag]] – började de vandra söderut genom Afrika, [(b) en långsam och klumpig framryckning mot kontinentens rand], mot de sydliga kusterna och en uppsättning topografiska fenomen vars existens de inte hade någon aning om.

Meningen i KT har överförts utan större ändringar och meningen är med de koordinerade verbfraserna i (c), (d) och (e) och polysyndesen i (c) och samordningen i (e) inte alltför komplex. *He* i singular har omvandlats till pluralformen *de*, i och med att en översättning till hon, som i människan, kanske hade ändrat fokus. Det är en lång mening med inskott, men den fungerar rätt bra. En omstrukturering i flera meningar hade här framhävt bakgrundsinformationen för mycket, eftersom inskott oftast är mindre viktigt innehåll:

MT 2

> Det finns fossila spår som visar att de sökte efter föda på Etiopiens och Kenyas grässlätter, där de [(a) jagade elefanter och flodhästar, gaseller och hyenor]. De [(d) byggde även skydd] och [(e) fångade och bemästrade elden från blixtnedslag]. Faktum kvarstår att blott trettiotusen år efter dessa spår började de [(b) långsamt och klumpigt [struken information]] vandra söderut genom Afrika, mot de sydliga kusterna och en uppsättning topografiska fenomen vars existens de inte hade någon aning om.

Meningen från MT 2 har byggts om ordentligt och delats i tre. Innehållssegmentet *framryckning mot kontinentens rand* i (b) har strukits och adjektiven har omvandlats till adverb. Med det förloras viss stilistisk och litterär uttrycksfullhet, men det är nog lättare att läsa. Det är möjligt att man hade fått ändra lite till för att få meningarna att passa in i resonemanget i den omgivande texten eftersom den första meningen kanske börjar lite för abrupt. Det är inte säkert att MT 2 fungerar bättre än MT 1.

4.4.3 Exempel 3

KT

> Just a few thousand years later, [(a) when the first skin-wearing and shivering Ojibwe and Cree and Eskimos were doing their artless best to create the first hardscrabble settlements in the American north], men in the Fertile Crescent and beyond, [(b) in places as far away as Ireland], were already thowing pots, were raising dogs, pigs, and sheep, had created from stone the adze and the sickle blade, had built tombs and henges, had used salt to preserve their food, and were on the verge of smelting metals. (s. 61, 86 ord)

Meningen är mycket lång, men bortsett från inskotten är det en ganska vanlig uppräkning koordinerad med kommatecken efter det finita verbet *were*. I (a) är inskottet på 26 ord, vilket är normal meningslängd, men med tre inskjutna *and* lättas det upp. Prepositionsfrasen som fungerar som adverbial i (b) består av korta ord, som inte tynger ned den. Översättningsalternativ 1 lyder:

MT 1

> Bara ett par tusen år senare, [(a) när de första hudbärande och huttrande ojibwa- och creefolken och inuiterna gjorde sitt konstlösa bästa för att skapa de första strävsamma bosättningarna i norra Amerika], var människor i och utanför bördiga halvmånen, [(b) på platser så långt bort som Irland], redan i färd med att dreja krukor, föda upp hundar, grisar och får, hade redan skapat skarvyxan och skäran av sten, hade byggt gravar och kultplatser, hade använt salt för att konservera sin mat, och var nästan i färd med att utvinna metaller.

Det är rätt källtextnära, bara lite ändrad ordföljd vid stenredskapen. Ett mer mottagaranpassat alternativ skulle kunna lyda:

MT 2

> Bara ett par tusen år senare var människor i och utanför bördiga halvmånen, [(b) på platser så långt bort som Irland], redan i färd med att dreja krukor, föda upp hundar, grisar och får och hade redan skapat skarvyxan och skäran av sten. De hade byggt gravar och kultplatser, hade använt salt för att konservera sin mat och var nästan i färd med att utvinna metaller. [(a) Samtidigt gjorde de första hudbärande och huttrande ojibwa- och creefolken och inuiterna sitt konstlösa bästa för att skapa de första strävsamma bosättningarna i norra Amerika].

Genom att (a) blir en egen efterställd mening med ett ändrat tidsadverbial, *samtidigt*, i stället för *när* i alternativet i MT 1, knyts meningen till det ovanstående i form av en sidoupplysning (se citat ur SAG ovan). Frågan är om läsaren förväntar sig en fortsättning på förhållanden i Amerika i det följande i och med att innehållet blir mer självständigt. Inskottet i (b) behålls, eftersom *platser … som Irland* är av underordnad betydelse och

det inte är alltför tungt. Uppdelningen av uppräkningen så att den senare hälften blir en egen mening hjälper också till att lätta upp texten och därigenom göra den lättare att läsa. Sammantaget fungerar MT 2 bättre.

4.4.4 Exempel 4

KT

> The Vikings, [(a) men who to this day are renowned as having essentially conceived the tradition of freebooting violence], [(b) and who kept mostly to the coast], sailed out in their famous longships, [(c) bent on pillage and sack]; the Norsemen, [(d) which is today's preferred name for the more congenial and numerous of the early Atlantic's Scandinavian traders and explorers], used slightly chubbier, more stolid vessels known in the plural as *knarrer*. (s. 70–1, 69 ord)

Inskotten i (a) och (d) är långa men inte särskilt syntaktiskt komplicerade. I (b) och (c) finns ytterligare information som är underordnad, typiska sidokommentarer eller *asides*, och därför passar som inskott.

MT 1

> Vikingarna, [[(a) män som än idag är kända för att mer eller mindre ha kommit på traditionen av fribytarvåld] och [(b) som mestadels höll sig till kusten]], seglade ut i sina berömda långskepp, [(c) hugade att plundra och härja]. Nordmännen, [(d) som är namnet som föredras i dag för de mer sympatiska och oftare förekommande bland den tidiga Atlantens skandinaviska köpmän och utforskare], använde något rundare, trögare farkoster som kallas *knarrar*.

KT:s semikolon har ersatts med punkt och ny mening, men inskotten i (a) och (d) är fortfarande långa. Det första inskottet har till och med blivit längre än i KT, eftersom det består av (a) och (b) i en samordning med *och* (*and* finns även i KT) men här utan kommatecken. Innehållet kan byggas om till:

MT 2

> (1) [(a) Än idag är vikingarna kända för att mer eller mindre ha kommit på traditionen av fribytarvåld]. (2) De [(b) höll sig mestadels till kusten] [och] seglade ut i sina berömda långskepp, [(c) hugade att plundra och härja]. (3) I dag föredras namnet

nordmän [(d) för de mer sympatiska av den tidiga Atlantens skandinaviska köpmän och utforskare som även var fler till antalet]. (4) De använde något rundare, trögare farkoster som kallas *knarrar*.

Genom att (a) lyfts ut till en egen mening (1) som står först kan det anses vara bakgrundsinformation som är mindre viktig än det som står i den markerade huvudsatsen. Inskott (b) är föremål för en satsgradshöjning och (c) står i ett påhängande, finalt annex, båda i en fristående grafisk mening (2). Inskott (d) är även det satsgradshöjt, är en bestämning till *nordmän* och står i mening (3), med viss ändring av ordföljden genom att sätta numerären sist i meningen. Slutligen delas återstoden upp i en egen mening (4). MT 2 blir mer förklarande och mindre kategoriskt ”å ena sidan, å andra”. MT 2 verkar lättare att läsa, och nästan i pedagogisk stil (även om läsaren kanske måste slå upp ordet *fribytarvåld*), men det är möjligt att det blir alltför stort ingrepp i KT.

4.4.5 Exempel 5

KT

And so, [(a) travelling in convoy for safety and comfort], the first brave sailors passed beneath the wrathful brows of the rock pillars [(b) – Gibraltar to the north and Jebel Musa to the south –] made their halting way, [(c) without apparent incident], along the Iberian coastline, and finding matters more congenial than they imagined [(d) – for they were in sight of land all the time, and did not venture into the farther deep –] they then set up the oceanic trading stations they would occupy for the next four centuries. (s. 65–66, 85 ord)

Återigen innehåller inskotten typiskt underordnad information. Två av dem (a) och (c) omgärdas av kommatecken, de andra två (b) respektive (d) är mer markerade med tankstreck. (c) är mer parentetiskt än (a). Den nära tolkningen i första alternativet lyder:

MT 1

Således passerade de första modiga seglarna, [(a) i konvoj för säkerhet och stöd], nedanför klippstodernas hotfulla krön [– (b) Gibraltar i norr och Jebel Musa i söder –] banade sig osäkert sin väg, [(c) vad man vet utan incidenter], längs med den

> iberiska kustlinjen, och fann förhållandena mer tilltalande än de föreställt sig [– (d) för de hade hela tiden land i sikte och tog sig inte ut på djupet längre bort]. De etablerade sedan de kusthandelsstationer de skulle komma att ha i besittning under de nästkommande fyra seklen.

Meningen från KT är här uppdelad i två. Inskottet i (d) fungerar rätt bra som finalt annex (påhäng), men den första meningen är väl lång och den verkar invecklad. En alternativ lösning följer:

MT 2

> Således passerade de första modiga seglarna, [(a) i konvoj för säkerhet och stöd], nedanför klippstodernas hotfulla krön [(b) – Gibraltar i norr och Jebel Musa i söder]. De banade sig osäkert sin väg, [(c) vad man vet utan incidenter], längs med den iberiska kustlinjen och fann förhållandena mer tilltalande än de föreställt sig [– (d) för de hade hela tiden land i sikte och tog sig inte ut på djupet längre bort]. De etablerade sedan de kusthandelsstationer de skulle komma att ha i besittning under de nästkommande fyra seklen.

Det enda som är annorlunda än ovan är indelandet i fler meningar, med ett tillagt *de* som subjekt i den andra meningen. De korta inskotten med preciserande sidoupplysningar i (a) och (c) fungerar rätt bra även på svenska och genom att (b), liksom det oförändrade (d) blivit påhängande, finala annex verkar alternativet lättare att läsa. Det verkar kanske lite enformigt, om än temaupprepande, att ha två meningar med anafor, men ”Sedan etablerade de de…” är inte mycket bättre. Vilket alternativ man föredrar är nog en smaksak i det här fallet, eftersom skillnaden inte är så stor.

4.4.6 Exempel 6

KT

> Before long a viewer perched high on the limestone crags of Gibraltar or Jebel Musa would be able spy [sic] other craft, [(a) from other nations], [(b) European or North African or Levantine], passing from the still blue waters of the Mediterranean into the grey waves of the Atlantic – timidly at first maybe, but soon bold and undaunted, just as the Phoenicians had been. (s. 68, 61 ord)

Meningen är på 61 ord, och har två inskott. Tankstrecket indikerar ett förlängande annex eller påhäng. I det finns frasen ”but soon bold and undaunted”, men annexet fungerar inte utan det och då är frasen enligt Strömquist ovan inte ett inskott. Inskotten i (a) och (b) skulle kanske kunna anses höra ihop och utgöra ett långt inskott men (a) är mindre underordnat än (b), som bara består av adjektiv och konjunktioner.

MT 1

> Det skulle inte dröja länge innan en åskådare som satt högt upp på kalkstensklipporna vid Gibraltar eller Jebel Musa kunde få syn på andra fartyg, [(a) från andra nationer], [(b) europeiska eller nordafrikanska eller levantinska], som passerade från de lugna, blå vattnen i Medelhavet in i de grå vågorna i Atlanten – kanske först försiktigt, men snart djärvt och oförskräckt, precis som fenicierna hade gjort.

Inskotten är var för sig inte så långa och meningen fungerar, men den kan delas upp och byggas ut, vilket tydliggör sambanden:

MT 2

> Det skulle inte dröja länge innan en åskådare som satt högt upp på kalkstensklipporna vid Gibraltar eller Jebel Musa kunde få syn på andra fartyg [(a) som kom från andra nationer], [(b) europeiska eller nordafrikanska eller levantinska]. De passerade från de lugna blå vattnen i Medelhavet in i de grå vågorna i Atlanten – kanske först försiktigt, men snart djärvt och oförskräckt, precis som fenicierna hade gjort.

Inskottet i (a) har satsgradhöjts från en satsförkortning till en relativsats som expliciterar sambandet och (b) fungerar som ett annex till den. Det är en satsgradhöjning i andra meningen, från relativsats till fristående mening. Sammantaget är den andra, fristående meningen överordnad den nya relativsatsen i meningen innan, så den viktade innebörden har inte förändrats. MT 2 är tydligare men skiljer sig inte särskilt mycket från MT 1. Båda fungerar väl: vilket man föredrar är nog en smaksak.

4.5 Sammanfattning

Alternativen i exempelöversättningarna som märkts med MT 2 verkar i de flesta fall mer lättlästa på svenska med kortare, upplösta meningar, även om det finns prov på upplösta meningar även i MT 1. Ibland framhävs information i MT 2 som är underordnad i KT, kanske i alltför hög utsträckning. Om källtexten har litterära pretentioner och drag av en urban gentleman som berättar en lärd och underhållande historia med rytm och känsla är MT 2 torrare och lite mer pedagogisk, nästan som ett uppslagsverk eller en lärobok även om mycket av källtextens speciella prägel kvarstår. Tyvärr förloras större delen av elegansen. MT 1 håller sig närmare KT, men de långa meningarna som fungerar väl i KT riskerar att kräva mer av en svensk läsare som kan vara van vid kortare och tydligare satser. Kortare inskott har behållits i MT 2 där det kan anses vara befogat.

5 Diskussion

Resultatet efter översättningsanalysen visar att i det stora hela är översättningsstrategin fortfarande imitativ på global nivå, även om strukturella förändringar ägt rum på lokal nivå. Att helt undvika inskott, som klarspråksråden lyder, är svårt i informationstäta texter.

I analysen av de engelska exempelmeningarna och deras svenska motsvarigheter stod det klart att en mindre mängd inskott passade in i ett smidigt språkbruk, vilket visas i MT 2. Men källtextens genre, litterär sakprosa, innebär som diskuterats ovan visst motstånd i läsningen. MT 2 tar bort mycket av det och förändrar det litterära i KT till en torr text. MT 1 håller sig närmare KT med en mer komplex meningsbyggnad, med bruket av djupare satsgrader, och belönar läsaren med en rikare och mer njutbar upplevelse. MT 2 passar eventuellt mindre vana läsare, som barn och ungdomar och även andraspråksläsare. Eventuellt skulle MT 2 anpassas ytterligare till de målgrupperna.

Det vore intressant med en större studie som undersöker inskott i olika genrer i svenskan.

Källförteckning

Primärlitteratur

Winchester, Simon. 2010. *Atlantic. A Vast Ocean of a Million Stories*. London: Harper*Press*.

Sekundärlitteratur

Albert Bonniers förlag. ”Gunnar Wetterberg nomineras till stora fackbokspriset. https://www.albertbonniersforlag.se/nyheter/gunnar-wetterberg-nomineras-till-stora-fackbokspriset-2022/ Hämtad 2022-12-06

Almegård, Mats. 2019. *Gediget och känslosamt om Alfred Nobel.* I: Forskning & Framsteg. Ingår i utgåva 2019/11. Publicerad 2019-12-27. https://fof.se/artikel/2019/11/gediget-och-kanslosamt-om-alfred-nobel/ Hämtad 2022-12

Biber, Douglas, Conrad, Susan & Geoffrey Leech. 2002. *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited.

British Library. *Simon Winchester Atlantic*. https://www.bl.uk Hämtad 2022-12

Dahl, Alva. 2016. *Interpunktion. Om skiljetecken och textens nyanser*. Stockholm: Morfem.

Edeson, Jessica. *Östersjön mest utsatt av alla världshav.* I: SVT. Publicerad 2018-05-19. https://www.svt.se/nyheter/lokalt/ost/ostersjon-mest-utsatt-av-alla-varldshav. Hämtad 2022-12

Ekerot, Lars-Johan. 2011. *Ordföljd, tempus, bestämdhet*. Lund: Gleerups

Engström, Emma. Sveriges Radio. *"The French Dispatch" är en hyllning till den litterära journalistikens guldålder*. Publicerad 2021-07-14. https://sverigesradio.se/artikel/the-french-dispatch-ar-en-hyllning-till-den-litterara-journalistikens-guldalder Hämtad 2022-12

Grönberg, Anna. *Kristoffer Lundström om Tom Wolfe ” Pionjär inom new journalism”*. Publicerad 2018-05-18 på SVT:s hemsida. https://www.svt.se/kultur/bok/kristoffer-lundström-om-tom-wolfe-pionjar-inom-new-journalism Hämtad 2022-11

Hellspong, Lennart & Per Ledin. 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur

Holmberg, Per & Anna-Malin Karlsson. 2007. Grammatik med betydelse – *att introducera systemisk-funktionell grammatik (SFG).* https://www.nordiska.uu.se/digitalAssets/66/a_66136-f_holmberg-karlsson.pdf

Huddleston, Rodney & Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. Omtryckt med rättelser 2008. Även som e-bok.

Ingo, Rune. 2007. *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur

Institutionen för kommunikation och medier vid Lunds universitet. *Einar Hansens svenska forskningspris för framstående humanistisk forskning tilldelas mediehistorikern Marie Cronqvist*. Publicerad den 12 juni 2014.

https://www.kom.lu.se/article/einar-hansens-svenska-forskn ingspris-foer-framstaaende-humanistisk-forskning-tilldelas-mediehistorikern-marie-cronqvist/ Hämtad 2022-12

Karlsson, Ola. 2017. *Svenska skrivregler*. (red.) Stockholm: Institutet för språk och folkminnen.

Keeble, Richard Lance. 2020. *Literary Journalism* i *The Oxford Encyclopedia of Journalism Studies* red Henrik Örnebring. https://www-oxfordreference-com.ludwig.lub.lu.se/view/10.1093/acref/9780190694166.001.0001/acref-9780190694166-e-836?rskey=vo4oMl&result=1 [e-bok]

Kungliga biblioteket. *Vad är Libris och XL?* https://libris.kb.se/katalogisering/about

Kungl. Vetenskapsakademien. *Tre nya ledamöter invalda i Akademien*. Publicerad 2019-09-19. https://www.kva.se/nyheter/tre-nya-ledamoter-invalda-i-akademien-2/ Hämtad 2022-12

Lagerholm, Per. 2008. *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur

Lindqvist, Yvonne. 2005: *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

LIX-räknare, läsbarhetsindex. https://lix.se Hämtad 2023-01

Lundquist, Lita. 2007: *Oversættelse: problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. 4 uppl. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Nationalbiografin. Libris katalogisering. *Litterär sakprosa*. https://libris.kb.se/katalogisering/xv8clpzg56crc39 Hämtad 2022-11

Nationalencyklopedin. *Facklitteratur*. https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/facklitteratur Hämtad 2022-12

——. *Populärvetenskap*. https://www-ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/popul%C3%A4rvetenskap Hämtad 2022-12

——. *Havens fysik*. https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hav/havens-fysik Hämtad 2022-12

——. *Världshavet*. https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/v%C3%A4rldshavet Hämtad 2022-12

Nord, Andreas. 2011. *Att göra någon annans text tydlig. Förutsättningar och språkideal vid språkbearbetning av myndighetstext* (TeFa rapport, 48). Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:578975/FULLTEXT01.pdf

OCLC.org. u.å. *Dewey Summaries*. https://www.oclc.org/content/dam/oclc/dewey/ddc23-summaries.pdf Hämtad 2022-12

Språkbanken Text. Korp. *Ocean*. https://spraakbanken.gu.se/korp/#?corpus=attasidor,svt-2004,da,svt-2005,svt-2006,svt-2007,svt-2008,svt-2009,svt-2010,svt-2011,svt-2012,svt-2013,svt-2014,svt-2015,svt-2016,svt-2017,svt-2018,svt-2019,svt-2020,svt-2021,svt-2022,svt-nodate&cqp=%5B%5D&search=lemgram%7Cocean%5C.%5C.nn%5C.1 Hämtad 2022-11

——. Korp. *Världshav*. https://spraakbanken.gu.se/korp/#?corpus=attasidor,svt-2004,da,svt-2005,svt-2006,svt-2007,svt-2008,svt-2009,svt-2010,svt-2011,svt-2012,svt-2013,svt-2014,svt-2015,svt-2016,svt-2017,svt-2018,svt-2019,svt-2020,svt-2021,svt-2022,svt-nodate&cqp=%5B%5D Hämtad 2022-12

——. Språkbanksbloggen. Valmanifest 2022 – En språkteknologisk snabbanalys. 2022-09-07. https://spraakbanken.gu.se/blogg/index.php/2022/09/07/valmanifest-2022-en-sprakteknologisk-snabbanalys/ Hämtat 2023-03

Språkriktighetsboken utarbetad av Svenska språknämnden. 2005. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Språkrådet rekommenderar. 2023. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen https://www.isof.se/stod-och-sprakrad

Strömquist, Siv. 2019. *Skiljeteckensboken*. Stockholm: Morfem. 2:a uppl.

Svensk ordbok. *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. *Ocean*. https://svenska.se/tre/?sok=ocean&pz=1 Hämtad 2022-11

——. *Världshav*. https://svenska.se/ Hämtad 2022-11

Svenska Akademien. *Stol nr 5 - Ingrid Carlberg* https://www.svenskaakademien.se/svenska-akademien/de-aderton/stol-nr-5-ingrid-carlberg Hämtad 2022-12

Svenska Akademiens ordlista. *Atlantisk*, *Atlanten* samt *Ocean*. https://svenska.se/ Hämtad 2022-12.

Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien https://svenska.se

TT. Tidningarnas telegrambyrå. *Författaren Tom Wolfe har avlidit.* Publicerad 2018-05-18. https://www.hbl.fi/artikel/d6bc6af6-2ca1-4afc-b7d2-d98eb11117cc Hämtad 2022-12

Wellander, Erik. 1973. *Riktig svenska.* Stockholm: Esselte Studium AB. Kungl. Boktryckeriet P.A. Norstedt & Söner. 4 uppl.

Wikipedia. *Atlantic Bridge (flight route)* https://en.wikipedia.org/wiki/Atlantic_Bridge_(flight_route) Hämtad 2022-12

William Collins. https://www.williamcollinsbooks.co.uk Hämtad 2022-12

Winchester, Simon. http://www.simonwinchester.com/ Hämtad 2022-12

WorldCat. *Atlantic : a vast ocean of a million stories.* https://www.worldcat.org/title/752994080 Hämtad 2022-12